Reactie op de Derde Nota Waterhuishouding met nadruk op de presentatietechniek AMOEBE

In een drietal bijeenkomsten van de Werkgroep Biologische Waterbeoordeling in het najaar van 1989 en het voorjaar van 1990 zijn discussies gevoerd over de eerder in H_2O gepubliceerde AMOEBE-benadering [2] die in de Derde Nota Waterhuishouding een aansprekende presentatie biedt van de te leveren beleidsinspanningen. Deze discussies hebben geleid tot navolgende reactie.

Namens de Werkgroep Biologische Waterbeoordeling spreken wij onze waardering uit voor zowel de inhoud van de Derde Nota Waterhuishouding [1] in het algemeen, als de toegankelijke presentatie daarvan. Wij zijn verheugd over de plaats die de ecologie is toebedacht. Water lijkt te zijn opgewaardeerd van 'gebruiksvloeistof' tot bron van leven.

Nadruk op rijkswateren; regionale wateren onderbelicht

De inhoud van de nota is vrijwel uitsluitend gericht op rijkswateren. Men kan ook geen gedetailleerde regionale benadering verwachten, maar toch strookt dit niet met de pretentie dat de nota richtinggevend is voor de lagere overheden. In dit verband sluit de nota ook niet goed aan op de herhaaldelijk geciteerde CUWVO-V-nota, inzake gebiedsgedifferentieerde ecologische normdoelstellingen. De realiteit van de ontwikkelingsmogelijkheden voor de regionale wateren is in het geheel niet getoetst. Het is dan ook onduidelijk hoe de tamelijk grove benadering zal uitwerken na nuancering en detaillering op regionaal niveau.

Ontbreken consequenties

In de nota wordt veelvuldig gesproken over ontwikkelingsmogelijkheden en herstel van aquatische ecosystemen, vanuit het concept Integraal waterbeheer. In een compleet ingericht land als Nederland moet iedere vierkante meter voor herinrichting c.q. natte natuurontwikkeling worden ontdaan van de huidige bestemming. Herinrichting zal daarom vaak consequenties hebben voor andere functies dan natuur omdat in Nederland vrijwel overal al een bestemming op rust. Het is de vraag of onder de huidige bestemmingen – maar met een ander beheer – de gewenste natuurontwikkeling tot stand gebracht kan worden. Deze consequenties worden in de nota echter niet of slechts zeer verdekt genoemd. Ook wordt geen aandacht besteed aan de manier waarop bestemmingen tot uitvoer worden gebracht in bijv. de landinrichtingen en

(agrarisch) landgebruik. Op milieuvriendelijke produktiemethoden gaat de nota niet in, terwijl ook geen link wordt gelegd met het Nationaal Milieubeleidsplan [4]. De nota suggereert 'verweving van functies' zonder aan te geven wat daarvan de consequenties zijn. Hoewel dit waarschijnlijk een bewuste politieke keuze is, wordt hiermee een beeld geschetst alsof het om 'én dit én dat' gaat, terwijl het in de praktijk neerkomt op de keuze 'óf dit óf dat'.

AMOEBE

Ter visualisering van de huidige toestand van (aquatische) ecosystemen met een referentie in het verleden, is gebruik gemaakt van zogeheten AMOEBES (AMOEBE staat voor *A*lgemene *M*ethode voor *OE*cologische *BE*schrijving [1].
Een briljante vondst om een complexe materie inzichtelijk te maken voor een relatief breed publiek en om aan te geven dat er heel wat schort aan de huidige situatie. De visualisering van de vergelijking van de huidige toestand van de aquatische ecosystemen met de referentietoestand, danwel met een ecologisch streefbeeld door middel van situatie-amoebes of effect-amoebes, maakt de materie zeker inzichtelijker. In deze nota derhalve een prima presentatietechniek, een aansprekend beleidsinstrument. Helaas is de techniek slechts voorbeeldsgewijs gepresenteerd en daarmee als methode niet beschikbaar.
Wij zijn van mening dat er feitelijk geen sprake is van een wetenschappelijke methode. Vooral over dit laatste plaatsen we enkele kanttekeningen.
– In de nota ontbreekt de wetenschappelijke onderbouwing van de gepresenteerde AMOEBES; gezien het beoogde doel begrijpelijk. Echter ook buiten de nota [2, 3] is deze onderbouwing niet bevredigend gegeven.
– Bij de bespreking van de AMOEBE wordt gewag gemaakt van een algemene methode waarmee aquatische ecosystemen kunnen worden beschreven, zoals de letter 'M' in de naam AMOEBE aangeeft. Het zou gaan om een soort graadmeter van de stand van zaken, iets wat herhaaldelijk expliciet naar voren is gebracht tijdens presentaties van de nota in den lande. Per AMOEBE zijn voor 32 'indicatoren' graadmeters ingevuld. Een en ander suggereert dat primair wordt gedoeld op een *beoordeling* in plaats van een *beschrijving*. Een dergelijke beoordeling berust slechts op enkele, om pragmatische redenen gekozen referenties en indicatoren en geeft derhalve een vertekend beeld. De methode is daarmee niet geschikt voor de beoordeling van ecosystemen. Overigens is de behoefte aan bruikbare beoordelingsmethoden zeer groot, bijvoorbeeld om verschillen aan te kunnen geven tussen de actuele situatie en de gestelde doelen c.q. streefbeelden.
– In de AMOEBES worden abiotische en biotische factoren gezamenlijk gepresenteerd. Op zich terecht, gezien het onlosmakelijke verband tussen beide groepen factoren. Echter ook hier worden weer relaties gesuggereerd die nauwelijks onderbouwd zijn c.q. door gebrek aan kennis (nog) nauwelijks zijn te onderbouwen. Om te voorkomen dat AMOEBES verkeerd worden geïnterpreteerd, is het wenselijk iedere AMOEBE te vergezellen van een duidelijke toelichting.
– Ter invulling van de AMOEBES lijkt een nogal arbitrair criterium zwaar te hebben gewogen, namelijk de 'aaibaarheid' of 'oogstrelendheid' van organismen. Niet duidelijk is of de gekozen organismen, of liever soorten, wel de meest ecologisch relevante zijn en als indicatoren kunnen worden beschouwd. Explicieter dient te worden vermeld dat het slechts gaat om subjectief geselecteerde indicatoren, zoals otters en zwarte ooievaars. Om te voorkomen dat dergelijke indicatoren als op zichzelf staande 'troeteldieren' worden beschouwd en daardoor relatief (te) veel aandacht krijgen, dient de natuur bij voorkeur meer als totaal te worden benaderd. Op z'n minst dient een (meer) volledige soortenlijst ten grondslag te liggen aan iedere AMOEBE. Zo mogelijk kan hier in een toelichting per AMOEBE aandacht aan worden geschonken. Dat is nodig omdat de gekozen populaire soorten niet hoeven te indiceren hoe het met het ecosysteem is gesteld.

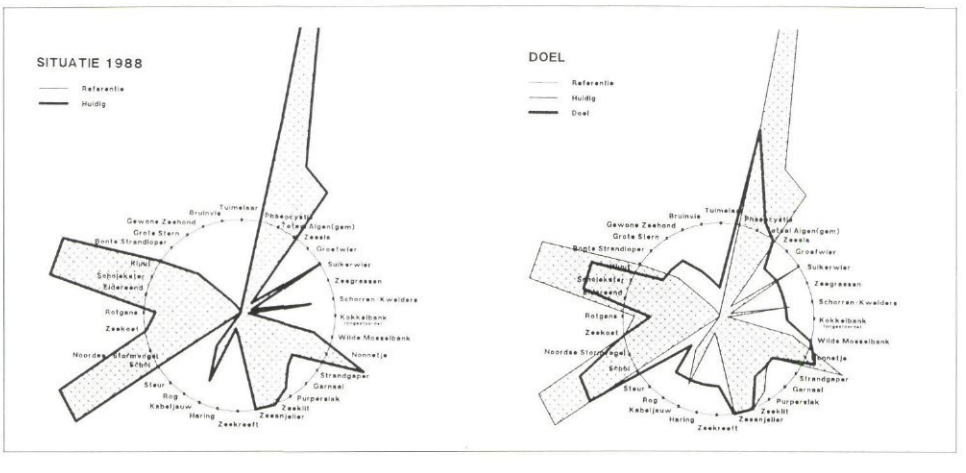
- Relatief veel nadruk is gelegd op referentiewaarden uit 1900 en 1930. Voor veel regionale wateren zijn deze waarden nauwelijks bekend, niet relevant of onmogelijk aan te geven. Als ze wel bekend zijn, werken dergelijke waarden vaak niet motiverend vanwege het grote verschil met heden. Veel wateren zijn in de loop van de bewoning van de Nederlanden veranderd, verkaveld, gedempt, nieuw aangelegd, ge- of vergraven, verzoet, verRijnd, verMaasd, etc. Meer nadruk zou daarom moeten liggen op de gewenste en/of mogelijke ontwikkeling in de toekomst. In hoeverre is bijvoorbeeld het streven naar referentiewaarden nog realistisch of wenselijk?
De geïntroduceerde 'vertaling' van referentiewaarden in streefbeelden, leidt in dit verband eerder tot verwarring dan duidelijkheid. Immers ook de streefbeelden zijn geënt op referentiewaarden, maar suggereren een vrije interpretatie. In het meest ongunstige geval ontwikkelen streefbeelden zich ook daadwerkelijk als vrijelijk te interpreteren referentiewaarden. Beter ware het om ook in de nota dezelfde terminologie te hanteren als reeds lange tijd gebruikelijk is binnen de wereld van regionale waterkwaliteitsbeheerders: de meest onbeïnvloede of de minst beïnvloede situatie, zonder deze te koppelen aan referentiewaarden.
- De afwezigheid van heldere richtlijnen voor het opstellen van AMOEBES, kan er toe leiden dat er een wildgroei in AMOEBES gaat ontstaan. De verschillende regionale waterbeheerders zullen immers verschillende criteria hanteren en niet eensluidende verwachtingen koesteren jegens deze presentatietechniek. Nu al is sprake van beleidsamoebes, effectamoebes, etc. Het gevaar bestaat dat er geen daadwerkelijke of verantwoorde onderbouwing zal plaatsvinden, onder meer door de druk waarmee het beleid met nieuwe AMOEBES gevoed moet worden. Het begrip ecosysteem zou daarmee kunnen verworden tot een grabbelton, waaruit naar keuze enkele 'indicatoren' kunnen worden geselecteerd.

Conclusies over de AMOEBES

- AMOEBES zijn *modellen* voor de *beschrijving* van ecosystemen en geen *methodes* voor *beoordeling* van de kwaliteit van ecosystemen.

- De AMOEBE-benadering is op zich een bruikbaar denkmodel.
- AMOEBES dienen hoofdzakelijk ter acceptatie van het beleid.
- AMOEBES dienen daarom uitsluitend voor de presentatie van richtinggevend beleid. (AMOEBES zijn een 'sheet-techniek').
- AMOEBES werken naar verwachting direct of indirect POSITIEF door:
• toename van de acceptatie van ecologie binnen het beleid;
• toename van het inzicht voor bestuurders;
• toename van de financiering van onderzoek naar stuurbare factoren en organismen;
• toename van het inzicht in relaties tussen biotische en abiotische elementen (indirect).
- AMOEBES werken naar verwachting NEGATIEF door:
• het gevaar dat indicatoren op zichzelf belangrijker worden dan het ecosysteem als geheel;
• verwarring tussen referenties en streefbeelden;
• de keuze van een moment uit het verleden (een jaartal) als referentie in plaats van de toekomst met mogelijkheden voor natuurontwikkeling;
• verkeerde interpretatie van het begrip ecosysteem, waarmee een verkeerde benadering van ecosystemen in de hand wordt gewerkt.

Voorbeeld van een AMOEBE (ontleend aan [2]).

Slot

Wellicht ten overvloede: bovenstaande kanttekeningen zijn niet bedoeld om de AMOEBES om zeep te helpen, maar als waarschuwing tegen te hoog gespannen verwachtingen en in de hoop dat enkele onduidelijkheden alsnog zullen worden opgehelderd. Met betrekking tot AMOEBES dient onzes inziens steeds een grote voorzichtigheid te worden betracht, om te voorkomen dat door de AMOEBES de rol van de ecologie reeds op korte termijn vervalt in symboliek en retoriek. Dit zou de ecologie als geheel, en de aquatische ecosystemen in het bijzonder, zeker geen goed doen.

Literatuur

1. Ministerie van Verkeer en Waterstaat (1989). *Derde Nota Waterhuishouding. Water voor nu en later.* SDU uitgeverij, Den Haag, p. 297.
2. Ten Brink, B. J. E. en Hosper, S. H. (1989). *Naar toetsbare ecologische doelstellingen voor het waterbeheer: de AMOEBE-benadering.* H_2O (22) 1989, nr. 20, p. 612-617.
3. Werkgroep NW3 * Natuur (1989). *Rapportenserie Min. Verkeer en Waterstaat, Dienst Getijdewateren: vijf basisdocumenten voor de 3e Nota waterhuishouding onder diverse auteurs: Ecologisch Profiel Vogels, Bodemdieren, Lagere Planten, Hogere Planten, Vissen.*
4. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1989). *Nationaal Milieubeleidsplan. Kiezen of verliezen.* SDU uitgeverij, Den Haag, p. 258.

H. H. Tolkamp en P. T. J. C. van Rooy
Werkgroep Biologische Waterbeoordeling; subgroep standaardisatie

• • •

Waterleidingen in Velserbroek nogmaals schoongemaakt

Het Waterleidingbedrijf Zuid-Kennemerland (WLZK) spoelt de waterleidingen in Velserbroek nogmaals schoon met water en lucht. Onlangs heeft het laboratorium monsters genomen om na te gaan of een eerdere schoonmaakbeurt het gewenste resultaat had opgeleverd. Dat bleek niet zo te zijn.
De vermoedelijke oorzaak hiervan is dat er een verbinding is geweest tussen het gedeelte dat reeds was schoongemaakt en het gedeelte dat nog niet was schoongemaakt. Hierdoor konden slib en de Asellus Aquaticus (waterpissebed) weer terechtkomen in het 'schone' gedeelte van het leidingnet. Het WLZK heeft maatregelen getroffen om een dergelijke herhaling te voorkomen.